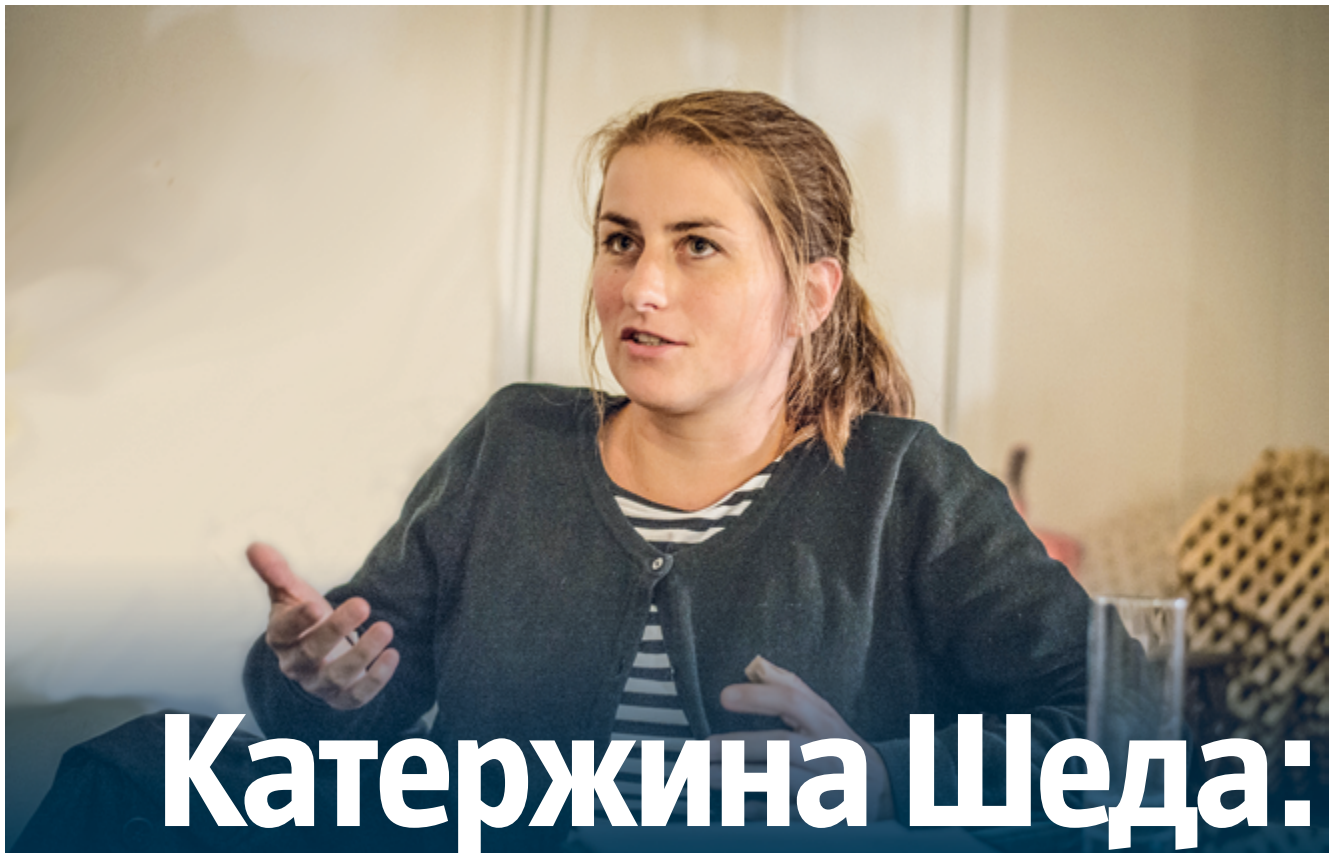

Катержина Шеда:

«Я роблю те, що не завжди подобається спільноті, певним чином навіть злить її, провокує на протест»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Чеська урбаністка розповіла *Тижню* про соціальні експерименти, міську міфологію, боротьбу зі стандартизацією історичних просторів та новий проект, який має вписати український Славутич у Книгу рекордів Гіннеса.

Ви ставите соціально спрямовані експерименти, виводячи їх учасників із суспільної ізоляції, поза межі звичних стереотипів. До яких засобів вдаєтесь у своїй роботі? Як це має спрацювати у Славутичі, де нині стартує ваш новий проект?

—Мої проекти змушують нервуватися й тривожитися, і саме тому люди беруть у них участь. Їм корить розібратися, що ж це таке, що власне діється. Я намагаюся викликати тривалі зміни в людській поведінці. Коли до мене звернувся Ілля Гладштейн, засновник фестивалю «86», я мусила подумати, чи відгукнуся на його пропозицію. Мені щороку пропонують багато різних ідей, але це не означає, що я їду до кожного. Я обираю тривалі проекти, тому робити їх 20 разів безглуздо. Звісно, мені треба було подивитися на місто, з яким кликали попрацювати. Пообіцяла Іллі, що приїду до Славутича, аби розібратися у ситуації, оцінити локацію і зважити, берусь я за новий проект чи ні.

Мені здається, чехам Україна в чомусь вельми близька, але я ніколи нічого не робила в ній, для мене це своєрідний виклик. Директор Чеського центру у вашій країні Луція Ржегоржикова намагається показати її культуру моїм співвітчизникам. Однак серед них досі панує думка, що українці — або дуже дешеві няньки, або чорнороби й будівельники. Я нині реалізую проект у районі, який називають Бронкс, у чеському місті Брно. Це куточок середмістя, заселений переважно українцями й ромами. У ході роботи з'ясувалося, що чеське суспільство практично нічого не знає про локальні громади ані тих, ані тих, бо йдеться про дуже закриту сукупність людей, яка вариться сама в собі, як і громади в'єтнамців у Чехії.

Спочатку була ідея обійти всі будинки цього району, показати кожен у путівнику, описавши по-своєму. Натрапила на один дім, що його чеський власник здає в оренду лише українським родинам. Нині там мешкає три сім'ї українців, які абсолютно не хочуть комунікувати, нічого про себе розказувати, навіть якщо з їхніми документами все гаразд і вони поселені легально. Якщо, наприклад, приходить листоноша й хоче комусь із них вручити конверт, вони вдають, що одні одних не знають. Тому в славутичському проекті мені хочеться показати чехам Україну інакшою, ніж вони

увяляють. Проект «Made in Slavutych» спрямований на те, щоб наймолодше місто вашої країни потрапило до Книги рекордів Гіннесса. Яким чином — мають вирішити його жителі. Потрібне щось спільне, що дасть їм відчуття: це їхній колективний рекорд. Справжній, записаний до Книги рекордів Гіннесса. Рекорд, який розкаже про Славутич читачам і фанатам Книги на іншому кінці світу.

Приїхавши до цього міста, вирішила дивитися на все без упереджень. До 1989 року я встигла кілька років повчитись у старій шкільній системі, тоді чеські діти обов'язково мусили вивчати російську. Потім настала Оксамитова революція, до російської мови й регіону, суміжного з РФ, ставитися почали як до чогось меншого, маргінальнішого. Тож не назву себе людиною, вільною від певних упереджень. Перші свої дні у Славутичі я присвятила тому, щоб дізнатись, як саме живуть тамтешні люди насправді. За роки роботи переконалася: не вір чужій думці про жодне місце. Кожен описує щось своє, висловлює щодо певної географічної локації власну думку. Можна говорити, що жителі якогось міста до всього апатичні, але це не означає автоматично, ніби так воно і є. А може, організатори якихось заходів просто не зуміли правильно зацікавити людей тим, що вони роблять?

Кожне місто чи міська локація має сформовані довкола себе міфи. У Славутича, зокрема, їх вибудовано на Чорнобильській трагедії. Чи є там щось поза цим контекстом, що зацікавило вас як урбаністку, спонукало до праці?

— Міфологема Славутича для мене є радше проблемою. Видається, що його люди живуть більше минулим та історією, ніж реальністю й теперішнім. Коли я в межах проекту запитувала їх, що вони хотіли б змінити в себе, відповідь була: «Відновити роботу ЧАЕС». Мені не хотілося робити нічого пов'язаного із цим аспектом. Їхати до Прип'яті, бачити те, що лишилося по катастрофі. Поспілкувалась із двома міськими головами Славутича. Перший хотів, щоб у місті з'явилася своєрідна Кремнієва долина. Порівнювати ці два місця важко. Я працювала у Кремнієвій долині, там свої проблеми, і їх доволі багато. Але ж геть не такі, як у Славутичі. Орієнтуватися на каліфорнійський досвід у його випадку нелогічно.

У Славутичі реально зібрати 6–7 тис. осіб на якусь акцію. Шкода лишень, що вся ця енергія досі не вилилася ні в що конструктивне. Хочу з'ясувати, чи можна її спрямувати в раціональне русло. Цікаво було, що про своє місто думають жителі. Щоб це довідатися, я роздала питальники. Відповіді трошки заскочили мене, але не надто. Коли я запропонувала людям поміркувати, що вони разом зробили б у місті, варіанти були на межі абсурду: з'їсти шашлик, гарно випити, запустити повітряні кульки.

Ми зібрали 500–600 заповнених анкет серед славутичан. Вони переконані, що рекорд Гіннесса в їхньому місті вже є, його залилося тільки описати. Жителі вважають себе настільки унікальними, що про це досить лишень заявити. 40% опитаних говорять про своє місто як про найчистіше в Україні. Багато хто писав про те, як будували Славутич, про різні квартали, власне, про те, що відомо всім. На жаль, було дуже мало пропозицій, які вносили б оригінальність у тамтешній суспільний простір, як-от насадити алею дерев. Іще пропонували створити

Катержина Шеда народилася 1977 року у Брні. У 1999–2005-му навчалася у Празькій академії образотворчих мистецтв. Авторка низки публічних проектів у Чехії та за кордоном. Її виставки відбувались у Музеї сучасного мистецтва у Сан-Франциско (2014), на Венеційському бієнале (2013), у Художньому музеї в Люцерні, Швейцарія (2012), у галереї «Тейт модерн» у Лондоні (2011), у музеї «Морі» в Токіо (2010), у Новому музеї у Нью-Йорку (2009), у галереї Manifest 7 у Боліціано, Італія (2008), на V Берлінському бієнале (2008), у галереї Renaissance Society в Чикаго (2008) та на виставці Document 12 у Касселі, Німеччина (2007). Роботи художниці-урбаністки отримали багато нагород (Премія Індрижи Халупецького, Essl Award, «Найкрасивіша книжка 2012 року», Contemporary Art Society Award, Fluxus Award та ін).

зоопарк і по-новому перефарбувати будинки. Або ж зібрати разом 5 тис. славутичан і зняти фільм. Нічого нового. На рекорд Гіннесса це не тягне, бо ж є такі кінострічки, де було задіяно близько 300 тис. масовки. Інша категорія опитаних пропонувала зробити певний жест чи виконати певну роботу, які не дають жодного результату, але важливі тим, що до них буде залучено всю громаду. Ніхто не запропонував зібратися всім разом і звести будинок, якого місту і його спільноті бракує. Скажімо, котрийсь із об'єктів культури. Були й ті, хто казав, що прикольнo було б спільно поприбирати в місті. Щоб 2 тис. людей пішли разом на впорядкування території, це нереально, на мій погляд. Усе це мене вельми здивувало.

Яку роль в урбаністичних проектах відіграє соціологічна складова — своєрідне дослідження? Наскільки для реалізації їх обох (і в Брні, і в Славутичі) важливо спілкуватися з мешканцями, дізнаватися, як вони розуміють проблеми місцевості, у котрій живуть? Чи поліпшує така інформація якість роботи?

— Для мене це одна з головних умов. Хоч я і розпитую людей про їхні бажання, мої проекти спрямовані не на те, щоб їх прямо задовольнити. Я роблю те, що не завжди подобається спільноті, певним чином навіть злиті її, провокує на протест, але паралельно з тим і зацікавлює. Я об'єдную людей завдяки тому, що їх роз'єднує. У кожному місті намагаєся знайти якусь візуальну проблему. Вона може мати різні форми. Наприклад, жителі Кремнієвої долини думали, що там усе досконало. Два місяці я була страшенно сердита, бо не знаходила жодних негараздів цієї локації. Згодом зрозуміла, що в цій гіперперфектності й полягає проблема. «Тут найкраща погода, найкращі будинки, найкращі школи», — казали місцеві. Ті реалії, котрі я показую як проблему, люди, яких стосується мій проект, часто так не сприймають. Якщо повернутися до нинішнього проекту в Славутичі, то з розмов виявилось, що вони глибоко занепокоєні згортанням роботи ЧАЕС і планів довкола неї, бо в них стає менше роботи. Однак це занепокоєння ніяк не відбилась у відповідях на анкети. Дивувало, чому жителі не запропонували якогось товару, котрий можна продукувати в місті, чи виробництва, побутова якого сприятиме поширенню інформації про Славутич. Нічого такого не було. Чому — ось питання, з яким варто було б розібратися. Видається, що Чорнобиль — це фатальна річ, практично неподоланна в головах жителів міста, для яких чи не найголовнішою датою року є День пам'яті Чорнобильської трагедії.

Яким чином подолати прив'язку до минулого в урбаністиці? Особливо коли йдеться про нині депресивні, а колись потужні індустріальні міста? Розкажіть, будь ласка, про відповідний досвід вашої країни, адже ця тема чехам не чужа...

— Багато думаю над тим, як це зробити. Зібравши питальники славутичан, розумію, що від них самих цього не дізнаюся. Намагатимусь провести акцію, у ході котрої люди щось спільно створять і це спонукає їх думати, що вони здатні на дію, спрямовану в майбутнє, а не в учора. У Чехії теж є міста з подібними проблемами. Але в таких локаціях я працюю мало. До того ж у нас не існує досвіду катастрофи, рівної Чорнобилю. Маємо спогади і сліди діянь комуністичного часу, але не лихо світового масштабу.

Почувши, що я їду в місто неподалік Чорнобиля, знайомі питали, як там АЕС. Їх не цікавило, чи красиві там дівчата. Мені кортіло б, щоб запитували про друге, а не про перше. Моїм завданням не є розкривати локацію, бо я не антрополог. Коли люди беруть участь у проектах, вони ніби ставлять перед собою дзеркала й бачать власні вади, починають працювати з ними. Мені це важливо.

У СЛАВУТИЦЬКОМУ ПРОЕКТІ МЕНІ ХОЧЕТЬСЯ ПОКАЗАТИ ЧЕХАМ УКРАЇНУ ІНАКШОЮ, НІЖ ВОНИ УЯВЛЯЮТЬ.

ПРОЕКТ «MADE IN SLAVUTYCH» СПРЯМОВАНИЙ НА ТЕ, ЩОБ НАЙМОЛОДШЕ МІСТО ВАШОЇ КРАЇНИ ПОТРАПИЛО ДО КНИГИ РЕКОРДІВ ГІННЕССА

Сучасні міста сповнюються стандартизованої архітектури висоток та шопінг-молів і часто заради неї жертвують старою, навіть історичною забудовою. Як подолати накинута стандартизацію й зупинити втрату питомого обличчя різних міст під впливом сучасності?

— Я мала проект, спрямований саме на цю проблему. До Трнавського Мита у Братиславі мене покликали в момент, коли вже майже було вирішено, що тамешній ринок знесуть і на його місці побудують сучасний шопінг-мол. До того ж місцева влада побоювалася, що цей базар перетвориться на місце збору неблагонадійних осіб, бо ж там діяло з десятих винокток. Водночас це один з останніх куточків у Словаччині, де можна купити натуральні продукти. Щороку на цей ринок ходило менше й менше покупців, серед них майже не було молоді. Через дорогу — модерний торговельний центр, який перемає відвідувачів до себе. Ринок, про який мова, був своєрідним комунікаційним центром. Тамешні продавці й покупці одні одних знають здавна, це таке начебто село. Там зустрічаються і спілкуються старші люди, яким більше нікуди піти. Будівля ринку перестала бути оригінальною, у місті понаспоруджували чудернацьких об'єктів — отих торгових точок, що є і на ваших великих старих столичних базарах. Ринок на Трнавському Миті звів у 1970–1980-х роках один із найкращих чеських архітекторів — Іван Матушик. Це одна з найвидатніших будівель того часу, зразок стилю функціоналізму. Її автор черпав натхнення в архітектурі Центру Помпідю в Парижі й дуже хвилюється, що буде з його творінням. Він придумав у цьому ринку

все: від конструкцій до шрифту на табличках. Після 1989 року будівлю було кинуто на самоплин, і нині вона скидається радше на чайна-таун.

Це місце відмінне від знеособленого супермаркету, тому кампанію зі збереження ринку на Трнавському Миті мені хотілося вибудувати в такий спосіб, щоб можна було побачити кожного тамешнього продавця як окрему людину. Моєю цільовою аудиторією була молодь. Мене надихнула форма французького пригодницького шоу «Форт-Буаяр», бо ринок, про який мова, теж можна назвати своєрідною фортецею в місті. Два місяці я фотографувала різні куточки ринку, а потім учасники квесту мали знайти певні місцини, які їм було запропоновано в гральному зошиті. Для цього вони мали познайомитися з працівниками базару. Цей гральний зошит мав вигляд рекламного каталогу, але в ньому йшлося про речі, які не продаються: каблучки на пальцях продавчинь, татування торгівців тощо.

Проект мав як позитивні, так і негативні результати. Ринок вдалося зберегти. Його не знесуть, але реконструюють. Очевидно, після того він уже не буде доступний винаймачам дешевої торгової площі. На місці ринку не постане шопінг-мол, зовнішня архітектурна оболонка залишиться, але тієї внутрішньої атмосфери, коли всі знали одне одного, вже не буде.

Так само і в Бронксі у Брні я намагаюся показати навіть негативи й позитивне в негативному. Цей район — єдиний у Чехії, де закрита зона існує просто в серці міста. Це виняток, бо зазвичай така публіка населяє окраїни. Нині є задум переселити цей район на периферію, а на місці нинішнього житла збудувати елітний район. Локацію, про яку мова, нині населяють вихідці з багатьох країн. Скажу прямо: чехи не завжди вільні від расистських ідей. Мені хочеться показати жителів Бронкса у Брні не якоюсь дешевою робочою силою чи вуличними дебоширами, а самобутніми особистостями.

Я не представниця влади, але хочу, щоб мої проекти бодай щось змінили. Це стосується як Славутича, так і Брна. Часто буває, що, коли я їду з якогось місця, де розгортається мій проект, люди підхоплюють його й рухають далі. Мої проекти видаються забавкою, хоча насправді вони доволі складні. Видимі результати потребують зусиль, а їх люди зазвичай докладати не хочуть. До того ж найближче до нас ми не помічаємо й не бачимо. І це не соціологія й не антропологія, а візуальний закон.

Цікава річ — використання публічного простору. Я працювала як із найбагатшими людьми, жителями Кремнієвої долини, так і з найбіднішими, як-от мешканці Бронкса у Брні. Перші думають, що спільний простір є приватним. У них висять таблички на кшталт «Побачивши підозрілу особу, телефонуйте до поліції». Але такою дивною особою може бути звичайний пішоход, бо там усі пересуваються на авто. Їм не кортить, аби в цьому просторі будь-хто рухався взагалі. Роми з Бронкса у Брні теж думають, що спільний простір є приватним, але все виявляється навпаки, бо ж вони використовують його як спільну вітальню. Не знаю, наскільки це актуально для України загалом, але в Славутичі спільний простір є великим, актуальним, хоча досі не зрозуміло, навіщо він жителям. Парадоксальним чином простір площі, про яку мова, дивним чином розділяє, а не об'єднує славутичан. ■

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 40 (464) 7 – 13.10.2016 р.

www.tyzhden.ua

**Катерина
Шеда**
про освоєння
міського
простору

Перші підсумки
атестації в МВС

Хто любить відновлення
зв'язків із Росією

Про етику
в німецькій політиці

ЕКОЛОГІЧНА МРІЯ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1998-1561

